

Атілла Товт

доктор філософії, доцент кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II,
площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, 90202, Україна
e-mail: toth.attila@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8620-2567>

Еники Шаш

доктор філософії, доцент кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II,
площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, 90202, Україна
e-mail: sass.eniko@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8166-4535>

Наталія Олаг

ст. викладач кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II,
площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, 90202, Україна
e-mail: olah.natalia@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8748-7832>

СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ ДО РЕЛІГІЇ ТА ОЦІНКА РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

У статті досліджено релігійність населення Закарпаття та його ставлення до релігійного туризму як одного з перспективних туристичних продуктів регіону. Показано, що історична багатоконфесійність та етнокультурне різноманіття краю стали підґрунтям формування значної кількості сакральних об'єктів, зокрема унікальних дерев'яних церков русинської традиції, середньовічних храмів та місць паломництва, що становлять вагомий потенціал для розвитку релігійного туризму. Емпіричну базу становлять результати анкетного опитування, проведеного серед 515 жителів області, що дало змогу визначити рівень релігійності населення, частоту участі у релігійних поїздках, ступінь обізнаності щодо сакральних об'єктів та готовність до участі в організованих релігійних турах.

Встановлено, що понад 96% респондентів вважають себе релігійними; більш ніж половина регулярно відвідує церковні служби та бере участь у паломництвах. Однак рівень знання туристично привабливих сакральних локацій залишається низьким. З'ясовано, що подальший розвиток релігійного туризму стримують інфраструктурні обмеження та недостатня популяризація ресурсів. Водночас значний інтерес місцевих жителів до релігійних подорожей, наявність унікальної спадщини та зростання попиту на немасові, автентичні туристичні продукти свідчать про вагомий перспективи післявоєнного розвитку цього напрямку.

Ключові слова: Закарпаття, релігійність, релігійний туризм, сакральна спадщина, дерев'яні церкви, паломництво, туристичний потенціал.

Як цитувати: Товт, А., Шаш, Е., Олаг, Н. (2025). Ставлення населення Закарпаття до релігії та оцінка релігійного туризму. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 114-123. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-09>

In cites: Toth, A., Sass, E., Olah, N. (2025). The attitude of the Transcarpathian population toward religion and the perception of religious tourism. *Human Geography Journal*, 39, 114-123. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-09> [in Ukrainian].

Вступ, цілі дослідження. Протягом історії території сучасного Закарпаття зазнала численних змін влади, особливо за останні півтора століття. Однак незалежно від того, до якої держави чи політичного утворення належав цей регіон, одна річ залишалася незмінною – периферійне географічне положення. Наслідком цього стало те, що економічний розвиток зазвичай оминав край.

Водночас також не змінився багатонаціональний характер населення та, відповідно, релігійне різноманіття. Навіть у важчі часи вдавалося зберегти характерні для різних національностей ознаки (релігію, мову, культуру, духовні надбання/звичаї, народні традиції, свята, архітектурні стилі) у такій мірі, що сьогодні Закарпаття може пишатися кількома

об'єктами, включеними до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Усе це може становити одну з важливих основ культурного туризму.

Особливо варто підкреслити – з огляду на теперішню війну в Україні – що протягом усієї історії цей регіон характеризувався мирним співіснуванням різних національностей. «Туризм – це індустрія миру» – часто зазначається в наукових працях про туризм. В Україні ця теза особливо актуальна, адже вже понад 10 років мир – як одна з головних передумов туризму – відсутній або присутній лише частково. Проте війна рано чи пізно закінчиться, і під час відновлення країни туризм знову може відігравати важливу роль. Закарпаття має для цього сприятливі умови, адже, на щастя, туристична інфраструктура й

об'єкти не стали ціллю війни (принаймні дотепер). Шанси післявоєнного туризму на Закарпатті зростають і тому, що на міжнародному рівні все більш проблемним стає явище «overtourism» («надмірний туризм»). Зростає попит на ті території, де туризм ще не набув масового характеру, але водночас вони є «гарним місцем». А Закарпаття у цьому плані безперечно є «гарним місцем», оскільки має численні автентичні природні та культурні привабливості.

У регіоні є гарні умови для розвитку кількох туристичних продуктів, однак ми вважаємо, що релігійний туризм – один із тих напрямів, який у післявоєнний мирний час може стати успішним як у внутрішньому, так і в міжнародному масштабі. Основою цього є те, що Закарпаття, з огляду на свій багатонаціональний склад, надзвичайно багате на сакральні пам'ятки, пов'язані з різними конфесіями. При цьому релігія тут означає не лише минуле, оскільки населення має високий рівень релігійності, і релігія є невід'ємною частиною повсякденного життя. Нарешті, саме з релігійним туризмом пов'язані найвідоміші й найцінніші пам'ятки регіону на міжнародному рівні – дерев'яні церкви, внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Ми вважаємо, що туристичний продукт може успішно функціонувати на певній території лише тоді, коли місцеве населення може з ним ідентифікуватися й певним чином бути до нього причетним. Це може стати навіть фактором підвищення місцевої ідентичності: жителі пишаються тим, що їхня культура, звичаї та традиції становлять привабливість для туристів із далеких країв, що, у свою чергу, сприяє збереженню цієї культури [1]. Крім того, туризм створює робочі місця й засоби до існування для місцевого населення. І нарешті, гостинне, відкрите до туристів місцеве населення є базовим чинником для деяких туристичних продуктів. Це особливо важливо у релігійному туризмі, адже релігія пов'язана з чутливими духовними аспектами.

Саме тому головною метою нашого дослідження є з'ясувати та проаналізувати ставлення місцевого населення до релігії та релігійного туризму. Поряд із цим ми розглянемо й потенційні об'єкти релігійного туризму на Закарпатті.

Огляд наукової літератури. Поряд із теоретичною літературою з релігійного туризму ми розглянули й праці, присвячені туризму у досліджуваному регіоні.

Сучасні дослідження туризму на Закарпатті значною мірою пов'язані з Докторською школою наук про Землю Печського університету (Угорщина), де, крім численних наукових статей, було підготовлено також кілька дисертацій [2;3;4;5].

Дослідженнями сучасного демографічного та географічного стану населення Закарпаття, а також просторовими особливостями національностей займаються Йосип Молнар та Стефан Молнар Д. [6; 7; 8]. Натомість інформація про релігійну структуру регіону значно обмеженіша. Карой Кочіш здійснив і здійснює масштабні дослідження етнічної та релігійної структури всього Карпатського басейну [9; 10]. Відомими дослідниками географії релігій України та,

відповідно, Закарпаття є Андрій Ковальчук [11] та Іван Костащук [12], які на всеукраїнському та регіональному рівнях аналізують конфесійну належність населення та ставлення до релігійної практики.

Серед останніх досліджень особливе місце посідають результати Патріка Татрої, Йосипа Молнара, Катерини Коваль та Агнеш Єревш, опубліковані на основі опитування Summa 2017 [13]. Вони містять цінні дані про демографічні характеристики угорського населення Закарпаття.

Можливості використання сакральних цінностей Закарпаття в туристичних цілях досліджували українські науковці [14; 15; 16; 17]. Вони роблять висновки здебільшого на підставі ресурсів окремих конфесій або ж на прикладі певних об'єктів/подій, однак комплексного туристичного аналізу поки що не було здійснено.

Відомим дослідником закарпатської сакральної русинської архітектури є Михайло Сирохман, який протягом кількох десятиліть досліджує історичні та сучасні дерев'яні церкви Закарпаття [18], а також їхні особливості, що можуть слугувати важливою основою для розробки туристичного продукту.

Основні результати дослідження середньовічних релігійних споруд пов'язані з проєктом «Шлях середньовічних церков», реалізованим у 2009–2013 роках. У межах цього проєкту йшлося не лише про мистецькі, але й про практичні аспекти розвитку туристичного продукту [19].

Методи. Окрім згаданого вище огляду наукової літератури, основним елементом дослідження є анкетне опитування, проведене серед жителів Закарпаття в онлайн-формі на базі Google Forms. Унаслідок російсько-української війни багато хто не перебуває на Закарпатті, тож такий спосіб опитування був цілком виправданим.

Оскільки мовний та національний склад області є різноманітним, анкету підготували двома мовами – угорською та українською. Вдалося зібрати загалом 515 валідних (придатних для аналізу) відповідей: 262 угорською мовою та 253 – українською.

Структурно анкета складалася з п'яти тематичних блоків:

- Дані щодо релігійності;
- Загальні звички подорожей у межах Закарпаття;
- Інформація про подорожі релігійного характеру;
- Оцінка релігійно-туристичних ресурсів Закарпаття;
- Соціодемографічні дані.

Для поширення анкети використовувалися різні канали:

а) Соціальні мережі (Facebook): публікація на власній сторінці; поширення знайомими; розміщення у різних тематичних, територіальних або парафіяльних/релігійних групах.

б) Звернення до представників церков (греко-католицької, реформатської, католицької, православної).

Результати дослідження представлені у вигляді діаграм і тематичних карт. Для ілюстрації результа-

тів первинних досліджень було використано програми Microsoft Excel 2016, IBM SPSS 25.0 та ArcGIS 10.1.

Оцінку релігійно-туристичних об'єктів регіону частково здійснювали шляхом виїздів на місця, під час яких робилися власні фотографії.

Результати.

Обсяг туризму на Закарпатті у 2000-х роках.

Початок 2000-х років характеризувався динамічним зростанням туризму на Закарпатті, зросла також увага з боку угорських туристів. Світова економічна криза позначилася і тут: у 2010–2011 роках стався тимчасовий спад, а після конфлікту на Сході України у 2014 році, у 2015-му відбулося чергове зниження. Згодом розвиток знову став стабільним аж до початку пандемії Covid та російської агресії.

Попри теперішню війну туризм повністю не зупинився, адже Закарпаття – найвіддаленіший від фронту регіон, що став «островом миру» як для переселенців зі сходу, а також для тих, хто має стабільне матеріальне становище).

Типи туристичних продуктів Закарпаття. Закарпаття багате на мінеральні та лікувальні води, що стало основою для розвитку *лікувально-оздоровчого* туризму, який функціонував ще за радянських часів. Перед війною відбулися значні зміни в галузі (*лікувально-оздоровчого*) та *Wellness-туризму*.

Єдині в Україні гірські масиви – вулканічний і флішевий пояс Українських Карпат – створюють умови для активного туризму. *Піші походи* можна поєднувати з тематичними та історичними турами, особливо серед туристів угорського походження. Лижний туризм орієнтований головним чином на внутрішній попит; нині працює близько 70 підйомників. Наразі нерозвиненість інфраструктури також є перешкодою для зростання. Кінний, водний та велотуризм також вже присутні як складові активного туризму [3].

Сільський туризм виник на початку 2000-х як відповідь на нестачу якісних закладів розміщення. Він фактично функціонував як сервіс із надання місць для проживання в сільській місцевості, особливо в угорських селах (Вари, Бене, Вишково). Відтоді стався значний кількісний і якісний розвиток. Сьогодні можна виокремити два регіональні типи сільського туризму: на рівнинній місцевості переважають туристи з Угорщини у складі великих груп, у гірських селах – індивідуальні українські туристи (сім'ї, пари, малі компанії).

Культурний та спадщинний туризм спирається на замки, руїни, палаци, історичні пам'ятки, музеї, фестивалі. До цього ж напряму належить і *релігійний туризм*.

Зміни у релігійній структурі Закарпаття, сучасний стан історичних церков. Цікаво, що точніші дані про релігійну структуру регіону є з XIX – першої половини XX століття, ніж із недавнього часу. Причина цього полягає в тому, що з приходом радянської влади в 1944 році офіційний збір даних про релігійну приналежність населення було припинено, тобто під час переписів населення в СРСР, а згодом і в незалежній Україні (єдиного) мешканців не питали про їхню релігійну приналежність. Тому

сучасний стан можна визначати лише приблизно – за кількістю парафій та священнослужителів.

До Другої світової війни тривалий час не спостерігалось суттєвих змін у розподілі релігійних конфесій, лише з 1910-х років різко зросла частка православних. Це пояснюється розгортанням православно-католицької румуни, а потім і русини масово повернулися до своєї давньої, первісної віри – православ'я [20].

За останніми конкретними даними перепису населення 1941 року, з 856 000 жителів 50% визнали себе греко-католиками, а православні становили 15%. Третю за чисельністю релігійну групу становили ізраїльтяни, які склали 13,5% від загальної чисельності населення, що на 1,7% менше, ніж за даними 1921 року. Далі йшли реформати (10%) і римокатолики (9%), які в основному були угорської національності (рис. 1).

У радянський період греко-католицьку церкву заборонили (1949), і лише у 1989-му дозволили відновити її діяльність. Тим часом вона діяла нелегально, але багато хто перейшов до православ'я. Таким чином, провідною релігією сьогодні є православ'я – за оцінками, воно охоплює 54% населення – тоді як греко-католицька релігія, яка опустилася на друге місце, становить близько половини від цієї кількості (27%). Частка реформатів і римокатоликів скоротилася до 8% і 5% відповідно у зв'язку зі зменшенням частки угорського населення. В результаті історичних подій, що відбулися, раніше значна єврейська релігія сьогодні фактично присутня на Закарпатті лише в архітектурних цінностях. Загалом Закарпаття вважається дуже релігійним регіоном, адже лише близько 6% жителів не відносить себе до жодної конфесії [5].

Елементи пропозиції релігійного туризму на Закарпатті. Протягом століть Закарпаття характеризувалося етнічною та релігійною різноманітністю, що призвело до розвитку мультикультуралізму, характерного для регіону. Більшість національностей пов'язані з певними конфесіями, які створили характерні однотипні специфічні релігійні архітектурні цінності. Відповідно, й релігійні заходи та звичаї відрізняються. У релігійному туризмі ці пам'ятки мають регіональні відмінності (рис. 2).

Загалом ми дослідили 60 релігійних об'єктів, і простежується чіткий зв'язок між типами церков та місцями проживання національних груп.

Релігійно-туристичні ресурси можна поділити на три категорії.

Дерев'яні храми Закарпаття. Русини, які мешкали в горах і не мали коштів на кам'яні храми, будували з доступної деревини. Завдяки майстерності русинських теслярів виникли унікальні архітектурні шедеври – дерев'яні храми, що прикрашають регіон [24]. Два з них – в с. Ужок та в селищі Ясінях (Струківська церква) – внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Загалом русинські храми представляють два стилі (готичний, бароко) і чотири типи (бойківський, лемківський, гуцульський та долинянський) [25].

«Шлях середньовічних церков». У 2009 році За-

карпаття та разом із областю Саболч-Сатмар-Берг (Угорщина) створили тематичний маршрут «Шлях середньовічних храмів». До нього входять 15 діючих церков Закарпаття, більшість з яких розташовані поблизу великих міст, тобто є легкодоступними і їх простіше залучити до туризму, ніж русинські де-

рев'яні храми, розташовані в горах. Спочатку вони були побудовані для римо-католиків, здебільшого ще до XV століття, а потім частина з них перейшла у власність реформатів. Але є також кілька греко-католицьких церков.

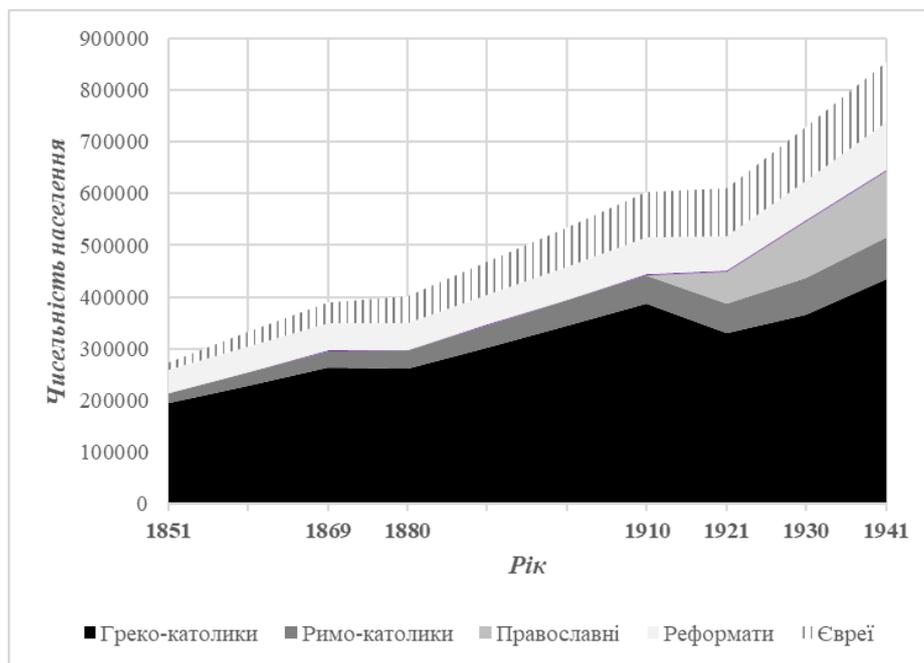

Рис. 1. Зміни чисельності населення на території сучасного Закарпаття в 1851-1941 рр. (створено авторами на основі [21; 22; 23])

Fig. 1. Population changes in the territory of present-day Transcarpathia between 1851 and 1941 (compiled by the authors based on data [21; 22; 23])

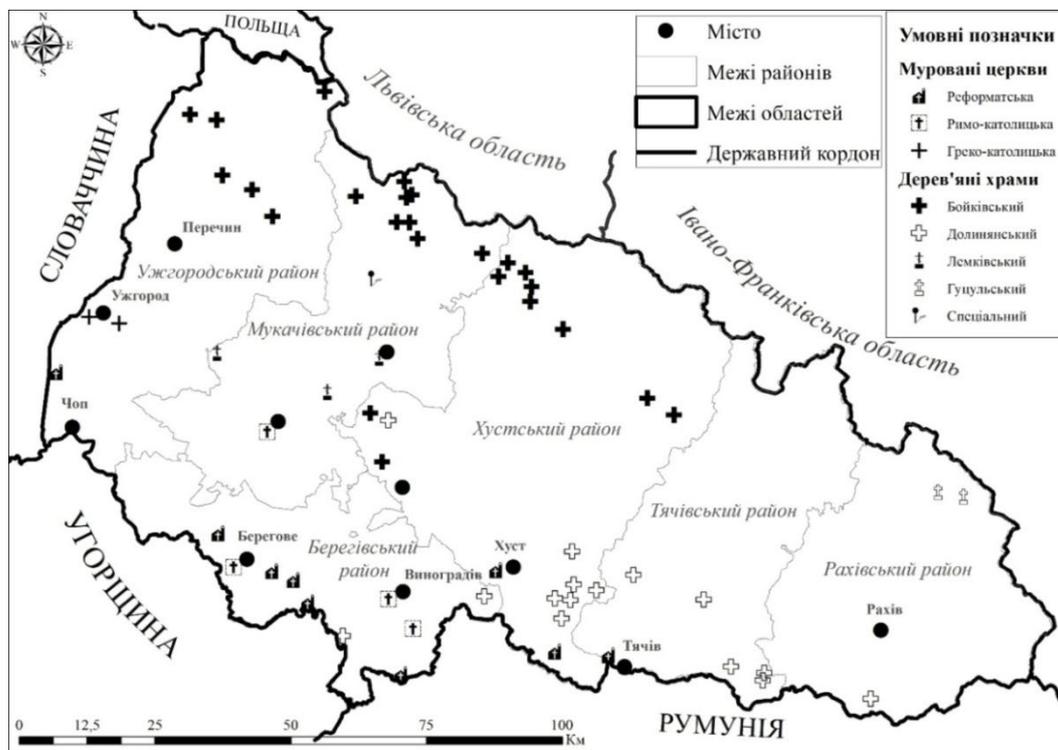

Рис. 2. Зведена карта досліджуваних об'єктів (створено авторами)
 Fig.2. Summary map of the objects examined (compiled by the authors)

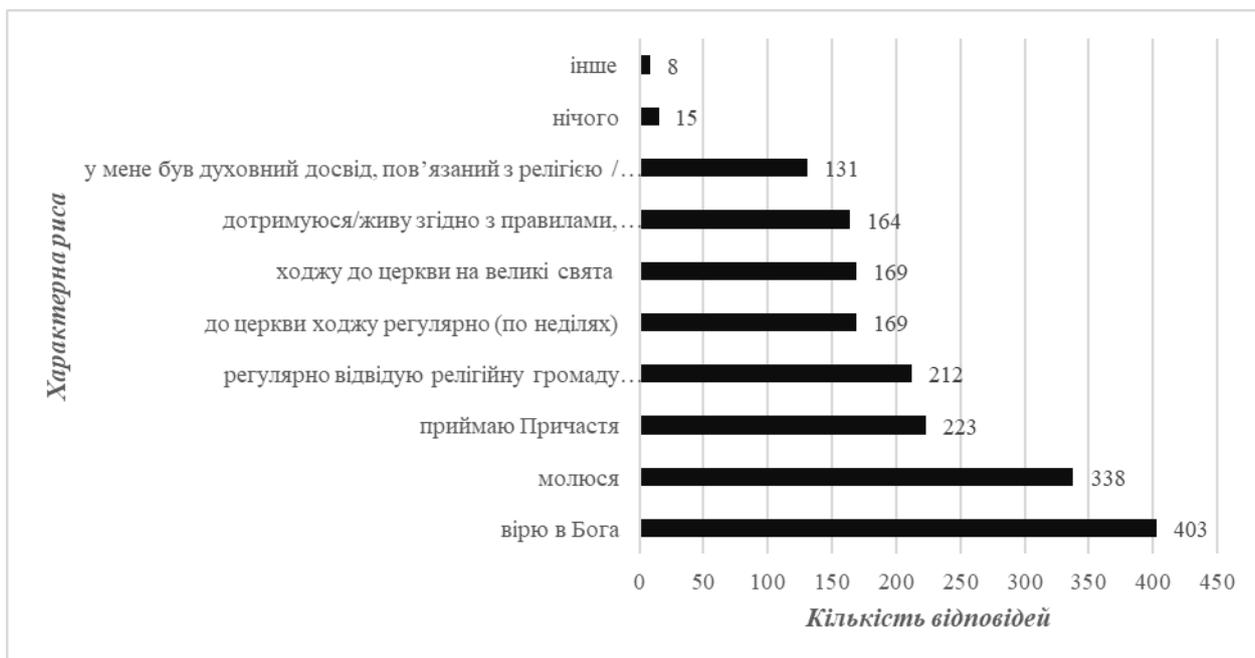
Релігійні заходи. З початку 2000-х років історичні церкви (римо-католицька, греко-католицька, реформатська) Закарпаття та їхні молодіжні організації беруть активну участь в організації таборів та зустрічей для релігійної молоді.

Дослідження взаємозв'язку між релігією та туризмом серед населення Закарпаття на основі анкетного опитування. У дослідженні взяли участь жителі 162 населених пунктів: 53% респондентів проживає у містах, 46% – в сільській місцевості. Найбільше відповідей надійшло з Берегова (12,4%), Ужгорода (6%), Хуста (5,4%), Вишкова (5%) та Мукачєва (3,5%). Якщо розглядати більші адміністративні одиниці (райони), то 45,6% учасників проживали на території Березівського району, за ними йшли Хустський (18,4%), Ужгородський (15,9%), Мукачєв-

ський (10,9%), Тячівський (5,2%) і Рахівський (3,9%) райони.)

За віком найактивнішими були молоді респонденти віком від 18 до 30 років, які склали 36%. З віком готовність відповідати зменшувалася пропорційно, але все ж частка респондентів віком понад 60 років досягла 7%. За рівнем освіти, респонденти з вищою освітою були найбільш ініціативними – 60%, тоді як частка тих, хто мав атестат про повну загальну середню освіту, становила 20%.

96% респондентів вважають себе релігійними і належать до певної конфесії. 36% – реформати (дві третини з яких проживають у Березівському районі), 28% – греко-католики, 19% – православні, 15% – римо-католики. Сумарна частка інших категорій не перевищила 2%.

**Рис. 3. Розподіл відповідей на питання «Що для вас означає релігійність?» (створено авторами)
Fig. 3. Distribution of responses to the question “What does religiosity mean to you?” (compiled by the authors)**

Більшість опитаних пов'язує релігійність із вірою в Бога (80%), 65% респондентів також відзначили звичку молитися, а 43% – участь у святому причасті/вечері Господній. Хоча регулярне відвідування релігійної громади не вважається основним способом відправлення релігійних обрядів, у ширшому сенсі воно все ж є важливою складовою уявлення про релігійність. Дещо дивним є той факт, що лише третина респондентів вважає регулярне відвідування церкви невід'ємною частиною релігійності. Варто зазначити, що 25% респондентів мали релігійний досвід/досвід Бога, який справив на них особливо велике враження.

З відповідей можна зробити висновок, що відвідування церкви саме по собі не обов'язково означає релігійність, проте більше половини респондентів (56,2%) принаймні раз на тиждень відвідують церковні служби, що є високим показником (рис. 4). Однак між окремими конфесіями спостерігаються значні відмінності. Серед греко-католиків цей показник

становить 76%, а більше половини респондентів (51,4%) відвідують церковні служби кілька разів на тиждень. Високі показники і серед римо-католиків (69% та 22% відповідно). Серед реформатів спостерігаються значення, близькі до середнього, тоді як у православних найменш характерні регулярні відвідування церкви.

Понад половина респондентів (53,8%) брали участь у паломництвах чи релігійних заходах поза межами свого населеного пункту. Від середнього показника істотно відрізнялися лише православні, які є найменш активними в цій сфері: лише 23% респондентів брали участь у паломництві або релігійному заході за межами свого місця проживання.

61% опитаних подорожували з релігійною метою до Угорщини. Високий показник пояснюється близьким розташуванням міста Марія-Повч, яке вважається найважливішим місцем паломництва греко-католиків і римо-католиків Закарпаття. Крім того, близькість двох великих реформатських

центрів, Шарошпотока і Дебрецена, також є сильним мотиваційним фактором.

Організацією паломництв здебільшого займаються церковні громади та священнослужителі (рис. 5). Організацію подорожей на короткі відстані зазвичай беруть на себе представники духовенства, тоді як подорожі на великі відстані організуються

централізовано, оскільки вимагають значно більше зусиль. Крім того, поширеними є також самоорганізовані поїздки релігійного характеру. Туристичні агентства не пропонують паломницьких поїздок, оскільки вони становлять лише кілька відсотків на цьому ринку.

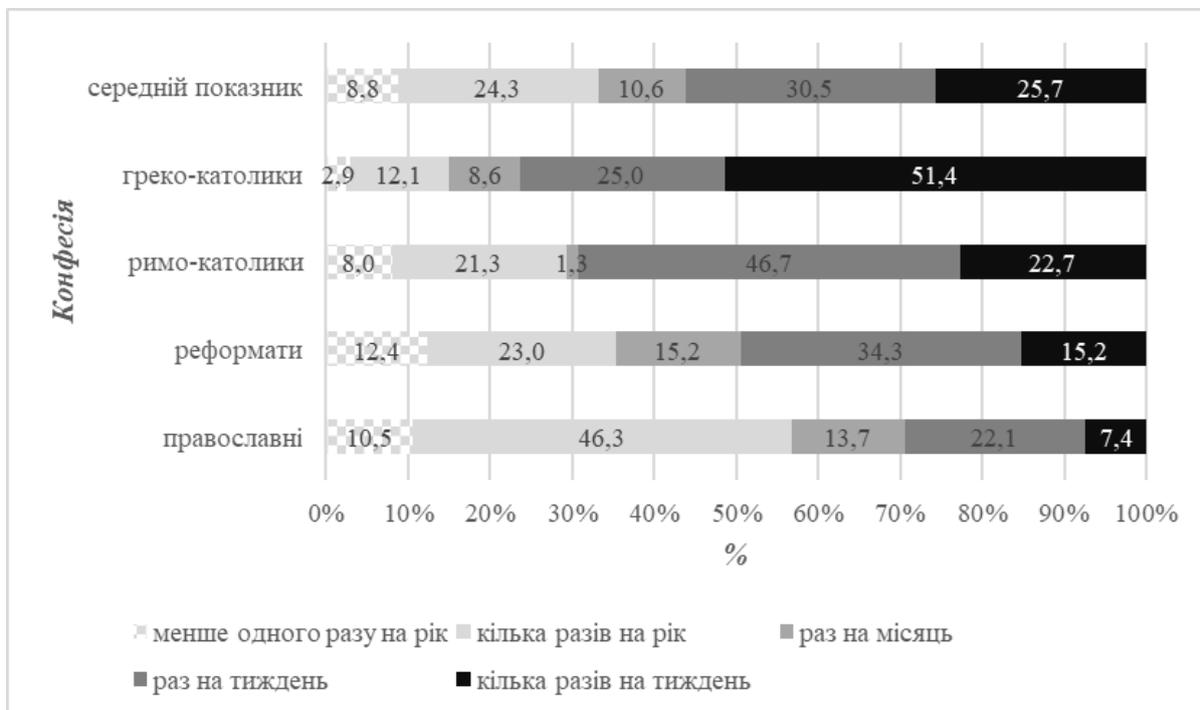

Рис. 4. Частота відвідування церкви (створено авторами)
 Fig. 4. Frequency of church attendance (compiled by the authors)

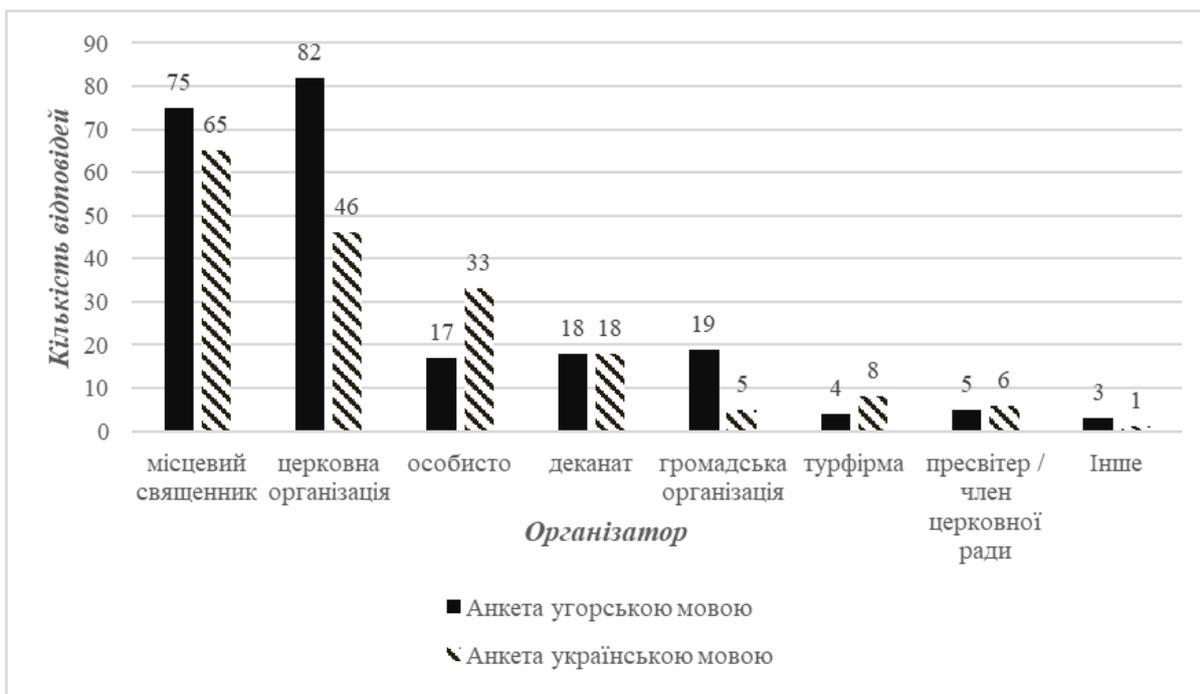

Рис. 5. Організатори паломницьких подорожей (N=277) (створено авторами)
 Fig. 5. Organizers of pilgrimages (N=277) (compiled by the authors)

Основні мотиви участі у релігійних поїздках (паломництвах): спільне проведення часу з громадою (45,13%) та духовне збагачення (28,88%).

Знання про сакральні об'єкти Закарпаття виявилися низькими (1,98). Найбільш відомим є римокатолицький храм у Берегові (2,78). На 2-му та 3-му місцях опинилися центри двох історичних церков –

греко-католицький Катедральний Собор та єпископський палац в Ужгороді та костел Святого Мартина в Мукачеві, між якими не було помітно істотних відмінностей.) Значно менше знані навіть об'єкти ЮНЕСКО – Струківська церква в Ясінях (1,98) та церква Святого Михайла в с. Ужок (1,94).

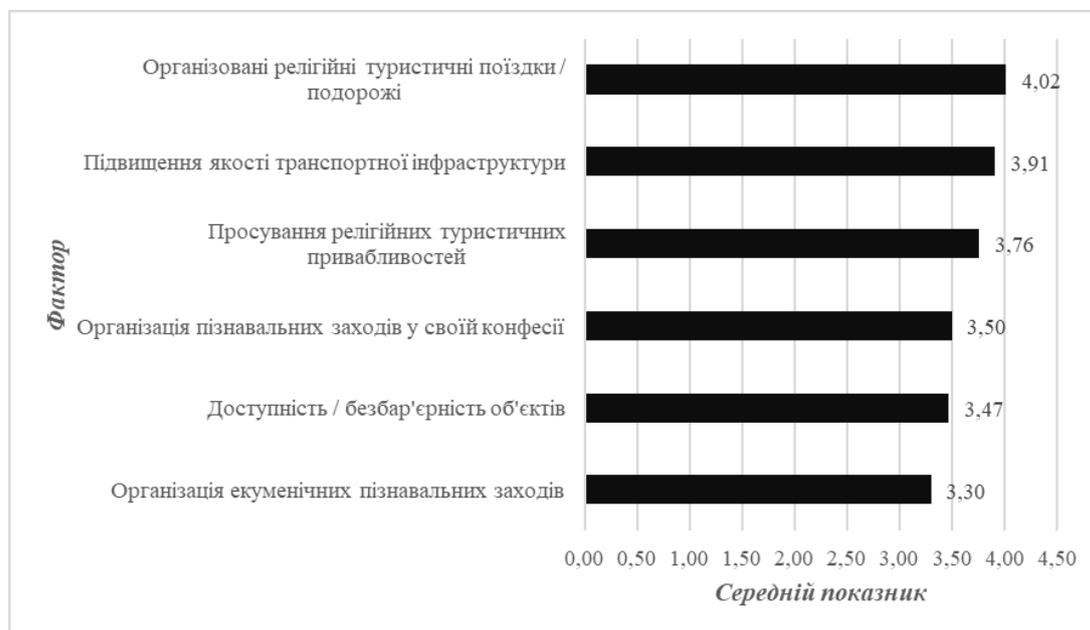

Рис. 6. Фактори, що сприяють розвитку релігійного туризму (створено авторами)
Fig. 6. Factors that can promote the development of religious tourism (compiled by the authors)

Можна сказати, що в Закарпатті існує попит на організовані релігійні екскурсії/подорожі, про що свідчать оцінки, які значно перевищують середні. Стан транспортної інфраструктури в Закарпатті завжди піддавався справедливій критиці. Поліпшення якості доріг є необхідним, особливо з огляду на те, що найцінніші сакральні пам'ятки розташовані на периферії, далеко від головних доріг і важкодоступні. Респонденти також надають надзвичайно важливе значення популяризації релігійних туристичних атракцій.

Висновки, узагальнення. Закарпаття навіть у мирний час, попри несприятливі соціальні та економічні процеси, є привабливим туристичним напрямком. В межах України область вважається одним із важливих центрів внутрішнього туризму. Досвід попереднього десятиліття показує, що в умовах миру регіон є цікавим і для туристів з Угорщини.

Як природне, так і культурне різноманіття є характерною рисою краю, які разом впливають/впливали на палітру релігійних туристичних привабливостей регіону). На рівнинній території досі збереглися храми, окремі деталі яких походять ще з XII століття, а в гірських районах ще на початку XX століття мешканці зводили «Дім Божий» переважно з дерева. Цю картину додатково збагачують зміни, що настали під впливом історичних подій (реформація, радянська епоха тощо), залишивши як писемні, так і матеріальні символи.

Традиційно сакральні споруди, що й досі виконують свою функцію, можуть становити інтерес щонайменше для чотирьох церковних громад (римокатоликів, реформатів, греко-католиків, православних). Якщо ж врахувати колишні сакральні споруди юдаїзму (синагоги, ритуальні лазні, кладовища), тоді Закарпаття стає цікавим і з погляду ще однієї конфесії.

Сучасне населення Закарпаття також можна вважати релігійним, і це проявляється не лише у регулярному відвідуванні храмів, але й у залученні до церковних громад, у вірі, молитві та використанні таїнств (причащанні). Особливою формою релігійної практики є участь у паломництвах чи релігійних заходах, де мешканці зміцнюють свою віру під час індивідуальних чи групових поїздок як в Україні, так і за кордоном.

Мешканці області бачать потенціал у розвитку релігійного туризму на Закарпатті, хоча їхні знання про туристично привабливі сакральні об'єкти доволі обмежені.

Основними цільовими групами релігійного туризму можна вважати місцеве населення та іноземних туристів. Перша категорія, за результатами анкетного опитування, підтвердила попит на організовані релігійні поїздки. Друга категорія вже раніше схилилася до культурного туризму. Для залучення внутрішніх туристів потрібна добре продумана, цілеспрямована маркетингова стратегія.

Список використаної літератури:

1. Gyuricza, L., & Bazsika, E. (2017). Népi kultúra a turizmusban. In A. Aubert, L. Gyuricza, & Zs. Huszti (szerk.), A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája (pp. 75-89). Publikon Kiadó, IDResearch Kft., Pécs.
2. Berghauer S. A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) – Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében: PhD-értekezés. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2012.
3. Sass E. A kárpátaljai Beregvidék falusi turizmusának helyzete és fejlődési lehetőségei: PhD-értekezés. Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, 2019. 206 p.
4. Tarpai J. A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmus-fejlesztésében és hatása a területfejlesztésre: PhD-értekezés. Pécs: PTE TTK, 2013.
5. Tóth A. A vallás és a turizmus kapcsolódási pontjai Kárpátalján a turisztikai termékfejlesztés tükrében: PhD-értekezés, kézirat. Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, 2024.
6. Molnár J., Molnár D.I. Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrajnai népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász: PoliPrint Kiadó, 2005.
7. Molnár J. Vallási megoszlás. In: BARANYI B. (szerk.). Kárpátalja. Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja, 2009. p. 207-209.
8. Molnár D.I. Perifériáról perifériára: Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. Budapest: Kalligram, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, 2018. 182 p.
9. Kocsis K. A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század). In: GÁL A. et al. (szerk.). A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza. Nyíregyháza–Szerencs, 2016.
10. Kocsis K. Tátrai P. Vallás. In: KOCSIS K. (főszerk.). Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom. Budapest: CSFK Földrajztudományi Intézet, 2021. p. 78-83.
11. Ковальчук А. Географія релігії в Україні. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 308 с.
12. Костащук, І. Географія релігії як суспільно-географічна наука / І. Костащук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Географічні науки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки; редкол.: Н.Н. Коцан. – Луцьк, 2018. - № 3 (376). – С. 60-65.
13. Tátrai P. et al. A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. Kisebbségi Szemle. 2018. III. évf., 3. sz. Debrecen: Kapitális Nyomdaipari Kft. p. 7-34.
14. Кашка М. Аналіз сучасного стану розвитку релігійного туризму на території Закарпаття / М. Кашка // Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції, 27 – 28 квітня 2017 р. – Ужгород: ПП «Інватор», 2017. – С. 155-158 с.
15. Машіка Г. Сучасний стан розвитку релігійного туризму в Закарпатській області. / Г. Машіка // Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.: ТОВ «Геопринт», 2023. – С. 230-232с.
16. Медвідь Л. Релігійний туризм як один із напрямів розвитку туристичної галузі Закарпатської області. / Л. Медвідь // Рекреаційний потенціал Прикарпаття. Івано-Франківськ–Яремче, 2011. С. 360-365.
17. Удовенко А.М. Роль та місце екскурсійної діяльності у розвитку релігійного туризму на Закарпатті. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2013. № 2.
18. Сирохман М. П'ятдесят п'ять дерев'яних храмів Закарпаття [Kárpátalja ötvenöt fatemploma]. Львів: Gran T., 2008.
19. Kollar T. (szerk.). Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 2013. 449 p.
20. Gönczi, A. (2008). Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején. PoliPrint Kiadó, Ungvár.
21. Fényes, E. (1851). Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betürendben körülményesen leíratik. Nyomatott Kozma Vazulnál Pesten.
22. Kepecs, J. (2000). Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
23. Sebők, L. (2005). Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. TLA Teleki László Intézet.
24. Tóth, A., & Gyuricza, L. (2021). A kárpátaljai ruszin fatemplomok idegenforgalmi hasznosításának lehetőségei. In K. Szalai, T. Rátz, & G. Michalkó (szerk.), VIII. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium. Budapest.
25. Horváth, Z. Gy. - Kovács S. (2002). Kárpátalja kincsei. Budapest, Masszi Kiadó és Romantika Kiadó.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Attila Tóth

PhD, Associate Professor, Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90202, Ukraine
e-mail: toth.attila@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8620-2567>

Enikő Sass

PhD, Associate Professor, Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90202, Ukraine
e-mail: sass.eniko@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8166-4535>

Natalia Olah

Senior Lecturer, Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90202, Ukraine
e-mail: olah.natalia@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8748-7832>

**THE ATTITUDE OF THE TRANSCARPATHIAN POPULATION TOWARD RELIGION
AND THE PERCEPTION OF RELIGIOUS TOURISM**

The article examines the religiosity of the Transcarpathian population and its attitudes toward religious tourism as a promising direction for regional tourism development. The historical multi-confessional and multi-ethnic character of Transcarpathia has shaped a rich sacral landscape, including unique Rusyn wooden churches, medieval temples, and pilgrimage sites, which together form a substantial basis for religious tourism. The empirical foundation of the study is a questionnaire survey conducted among 515 residents, allowing the authors to assess levels of religiosity, participation in religious trips, awareness of sacral heritage, and readiness to engage in organized religious tours.

The findings show that over 96% of respondents consider themselves religious, with more than half regularly attending church services and participating in pilgrimages. However, public awareness of key sacral attractions remains low. The study identifies infrastructural limitations and insufficient promotion of religious tourism resources as the main barriers to further development. At the same time, the strong local interest in religious travel, combined with the unique cultural heritage and the growing global demand for non-mass, authentic tourist experiences, indicates significant prospects for the post-war development of religious tourism in the region.

Keywords: *Transcarpathia, religiosity, religious tourism, sacral heritage, wooden churches, pilgrimage, tourism potential.*

References:

1. Gyuricza, L., & Bazsika, E. (2017). Népi kultúra a turizmusban. In A. Aubert, L. Gyuricza, & Zs. Huszti (szerk.), *A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája* (pp. 75-89). Publikon Kiadó, IDRResearch Kft., Pécs.
2. Berghauer, S. (2012). *A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) – Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében: PhD-értekezés.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
3. Sass, E. (2019). *A kárpátaljai Beregvidék falusi turizmusának helyzete és fejlődési lehetőségei: PhD-értekezés.* Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, 206 p.
4. Tarpai, J. (2013). *A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmus-fejlesztésében és hatása a területfejlesztésre: PhD-értekezés.* Pécs: PTE TTK.
5. Tóth, A. (2024). *A vallás és a turizmus kapcsolódási pontjai Kárpátalján a turisztikai termékfejlesztés tükrében: PhD-értekezés, kézirat.* Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola.
6. Molnár J., & Molnár D.I. (2005). *Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* Beregszász: PoliPrint Kiadó.
7. Molnár, J. (2009). *Vallási megoszlás.* In: BARANYI B. (szerk.). *Kárpátalja.* Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja, p. 207-209.
8. Molnár, D.I. (2018). *Perifériáról perifériára: Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig.* Budapest: Kalligram, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, 182 p.
9. Kocsis, K. (2016). *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század).* In: GÁL A. et al. (szerk.). *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza.* Nyíregyháza–Szerencs.
10. Kocsis, K., & Tátrai P. *Vallás.* (2021). In: KOCISIS K. (főszerk.). *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom.* Budapest : CSFK Földrajztudományi Intézet, p. 78-83.
11. Kovalchuk, A.S. (2003). *Geography of Religion in Ukraine.* Lviv: Publishing Center of the Ivan Franko National University of Lviv, 308 p.
12. Kostashchuk, I. (2018). *Geography of Religion as Social-Geographic Science.* *Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. Economic and Social Geography*, 3 (376).
13. Tátrai, P. et al. (2018). *A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján.* *Kisebbségi Szemle.* III. évf., 3. sz. Debrecen: Kapitális Nyomdaipari Kft. p. 7-34.
14. Kashka, M. (2017). *Analysis of the current state of development of religious tourism in Transcarpathia.* In: *Trends in the development of the tourism industry in the context of globalization.* Uzhhorod, p. 155-158.
15. Mashika, H. (2023). *The current state of development of religious tourism in the Transcarpathian region.* In: *Sacred and tourism.* Kyiv: Geoprint, p. 230-232.
16. Medvid, L. (2011). *Religious tourism as one of the directions of development of the tourism industry of the Transcarpathian region.* In: *Recreational potential of Precarpathia.* Ivano-Frankivsk–Yaremche, p. 360-365.
17. Milashovka-Udovenko, A. (2013). *Role and place of excursion activity in development of religious tourism in Transcarpathia.* *Scientific bulletin of UNFU*, 2, 124-129.
18. Szirohman, M. (2008). *Fifty-five wooden churches of Transcarpathia [Kárpátalja ötvenöt fatemploma].* Lviv: Gran T.

19. Kollar, T. (2013). (szerk.). Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 449 p.
20. Gönczi, A. (2008). Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején. PoliPrint Kiadó, Ungvár.
21. Fényes, E. (1851). Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik. Nyomatott Kozma Vazulnál Pesten.
22. Kepecs, J. (2000). Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
23. Sebők, L. (2005). Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. TLA Teleki László Intézet.
24. Tóth, A., & Gyuricza, L. (2021). A kárpátaljai ruszin fatemplomok idegenforgalmi hasznosításának lehetőségei. In K. Szalai, T. Rátz, & G. Michalkó (szerk.), VIII. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium. Budapest.
25. Horváth, Z. Gy. - Kovács S. (2002). Kárpátalja kincsei. Budapest, Masszi Kiadó és Romantika Kiadó.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 15 September 2025

Accepted 09 November 2025

Published 30 December 2025